

Lietuvos merų politinės karjeros bruožai

AISTĖ LAZAUSKIENĖ

Šiaulių universitetas

Santrauka. Šiuo straipsniu siekta atskleisti Lietuvos merų politinės karjeros bruožus koncentruojantis į jų patirties Savivaldybės taryboje trukmę prieš pirmą kartą tampa meru ir buvimo mero poste trukmę. Taip pat analizuota, kokios įtakos turėjo merų rinkimų sistemos pakeitimas – tiesioginiai merų rinkimai – Lietuvos merų korpusui, t. y., kiek jis pakito ir kiek tiesiogiai išrinktų merų politinės karjeros trajektorijos skiriasi nuo senbuvių. Pagrindinis tyrimo šaltinis buvo Vyriausiosios rinkimų komisijos puslapyje skelbiami kandidatų anketiniai duomenys ir biografijos. Tyrime taip pat naudojamos Lietuvos merų anketinė apklausa, atlikta 2015–2016 m. Remiantis rezultatais nustatyta, kad net 75 proc. Lietuvos merų į postą atėjo jau turėdami patirties Savivaldybės taryboje. Vidutiniškai jie praleido penkerius–šešerius metus taryboje, ir tai beveik atitinka Europos šalių merų, kurie renkami iš tarybos narių, vidurkius. Lietuvos merų karjera šiame poste vidutiniškai trunka 5 metus, nors yra merų, kurie perrenkami kelioms kadencijoms. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad iš esmės Lietuvos merų patekimas į postą nedaug skiriasi, ar tai būtų tiesioginiai rinkimai, ar netiesioginiai. Pagrindinis skirtumas – kelių nepartinių merų išrinkimas. Įvertinus tyrimo rezultatus galima daryti išvadą, kad Lietuvos merų karjeros bruožai mažai skiriasi nuo Europos merų karjeros trajektorijų. Vis dėlto Lietuvoje mero karjera labai priklauso nuo partijos palaikymo, ir partiskumas lieka svarbus politinės lyderystės dėmuo net įvedus tiesioginius merų rinkimus.

Reikšminiai žodžiai: meras, politinė karjera, vietos savivalda, savivaldybė, vietos lyderystė, politiniai lyderiai, partijos, rinkimai.

Įvadas

Politinės karjeros tyrimai prasidėjo JAV praėjusio šimtmečio 6–7 dešimtmečiais. Ši tyrimų kryptis, pradedant garsiuoju Josepho A. Schlesingerio veikalu (1966), vystėsi ir kitose šalyse, iš esmės koncentruodamasi į nacionalinio lygmens politinį elitą, t. y. JAV kongresmenų, parlamentarų politinės karjeros patirtis (Francis, Kenny 2000). Europoje, kurioje būdinga daugiapakopė valdysena, ta kryptis apėmė ir regioninį lygmenį (Borchert and Stolz 2011; Stolz 2011; Vanlangenakker et al. 2013; Dodeigne 2014). Mokslininkai, tyrę politinio elito karjeros trajektorijas, nustatė, kad negali būti vieno aiškaus modelio „iš apačios į viršų“. Šis modelis labiau būdingas JAV, tačiau Europoje, kur egzistuoja daugiapakopis valdymas, pastebima

elito „migracija“ tarp valdymo lygmenų, todėl nėra griežto hierarchinio modelio (Vanlangenakker et al. 2013).

Vietinio lygmens politikų karjerai skirta daug mažiau dėmesio. Minėtinas JAV mokslininko Timothy'o Bledsoe'o darbas, skirtas išimtinai Savivaldybės tarybos narių karjeros vingiams (Bledsoe 1993). Merų karjera nagrinėta menkliau. Pagrindinė studija – Ulriko Kjaerio darbas, kuriame jis, remdamasis 17 Europos šalių merų apklausos duomenimis, analizuoja merų politinę karjerą (Kjaer 2006). Jo tyrimo centre – keli mero politinės karjeros aspektai: politinė patirtis prieš tampant meru pirmą kartą, karjeros trukmė (metai poste) ir politinės ambicijos dėl ateities (ar ketina meras kandidatuoti tolimesniuose rinkimuose, ar ne).

Vietos politinis elitas – tarybos nariai ir meras – gyventojų rinkti valdžios atstovai. Meras yra savivaldybės politinis lyderis, asmuo, pasiekęs aukščiausią vietos politinės karjeros laiptelį. Kuo svarbūs mero karjeros tyrimai? Galima teigti, kad mero karjeros trajektorijos charakterizuoja ir patį merą. Praeityje sukauptas tam tikras valdymo, veiklos būdas ir patirtis formuoja būsimąjį lyderį, jo kompetencijas, lyderystės gebėjimus. Jis atsineša su savimi tam tikrą paveldą, spaudą iš ankstesnio politinio gyvenimo.

Nors tradiciškai daugelyje demokratiinių šalių merą rinkdavo tarybos nariai, Europoje vis labiau populiarėja tiesiogiai renkamo mero praktika. Nuo 2015 m. šis modelis įgyvendintas ir Lietuvoje. Apie įvairiose šalyse įteisintus tiesioginius mero rinkimus, tiesiogiai išrinkto mero vaidmenį ir pokyčius vietos lyderystėje rašyta nemažai (John 2001; Baldini 2002; Schragger 2006; Denters, Rose 2005; Denters 2006; Fenwick et al. 2006; Haus, Sweeting 2006; Copus 2004; Copus 2009; Wollmann 2008; Wollmann 2014; Martinez-Fuentes 2008; Schefold 2012; Evans 2014; Kukovič et al. 2015 ir kt.). Lietuvos mokslininkai analizavo tiesiogiai renkamų merų reformą (Mažylis, Leščauskaitė 2015), tačiau politinės merų karjeros aspektai lietuvių darbuose visiškai nenagrinėti.

Šio straipsnio svarbiausias tikslas – atskleisti Lietuvos merų politinės karjeros bruožus. Jame siekiama apžvelgti, kaip šie bruožai skiriasi nuo merų „portretų“ Europos mastu. Kitas siekinys – išsiaiškinti, kokią įtaką merų rinkimų sistemos pakeitimas turėjo Lietuvos merų institucijai, t. y., kaip jis pakito ir kiek tiesiogiai išrinktų merų politinės karjeros trajektorijos skiriasi nuo buvusiųjų.

Straipsnyje pristatomi merų karjeros teoriniai aspektai, Europos šalių merų karjeros trajektorijos, aptariamas tiesiogiai renkamo mero modelio įvedimas ir rezultatai Lietuvoje. Vėliau pristatoma tyrimo metodologija. Empirinėje dalyje nagrinėjami rinkimų rezultatai ir pateikiamos merų politinės veiklos patirtys prieš tampant meru: kiek metų turėta patirties taryboje, kiek laiko meras užima postą (išsilaiko poste), kokios merų politinės ateities

ambicijos buvo prieš 2015 m. rinkimus. Analizuojant empirinius duomenis naudojami tarptautinės merų apklausos POLLEADER „Politiniai lyderiai Europos miestuose“ (antroji banga) rezultatai, surinkti 2015–2016 m. Lietuvoje. Pabaigoje pateikiamos apibendrinančios išvados.

Teoriniai mero karjeros aspektai

Savivaldybės institucinės struktūros modelių yra įvairių, mero vaidmuo juose skirtingas (Mouritzen, Svava 2002). Principinių modelių atmainos įvairiose šalyse atsiranda dėl valdžios vykdymo įgaliojimų pasidalijimo (nedalijimo), vadovų į tam tikras funkcines vietas skyrimo tvarkos ir pareigų, atliktinų konkrečiose funkcinėse vietose, gretinimo variantų (Astrauskas 2004). Vaidmenų ir funkcijų pasiskirstymas tarp mero, Savivaldybės tarybos ir administracijos yra labai svarbus, nes tai sudaro bendrą kompleksą, išryškinami skirtumai tarp jų. Dažniausiai pastebimas skirtumas tarp atstovaujamosios ir vykdomosios valdžių – įteisintos jų funkcijos. Esama savivaldybių institucinės sandaros skirstymo į dualistinę ir monistinę. Dualistinėse savivaldybių institucinės sandaros sistemose įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia yra atskirtos, o monistinėje sistemoje jos sujungtos (Heinelt, Hlepas 2006). Savivaldybės institucinės struktūros modelių įvairovė pasižymi ne tik JAV, bet ir Europos šalis (Lazauskienė 2013). Kad ir kokią modelį valstybė būtų pasirinkusi, vis dėlto meras – svarbi, arba visų svarbiausia, figūra savivaldybėje.

Anot U. Kjaerio, mero karjerą žymi du faktoriai: mero karjeros pradžia ir mero karjeros pabaiga. Iki pradžios taško būna „ikimerinė“ karjera, o po kadencijos pabaigos prasideda „pomerinė“ karjera (Kjaer 2006, 77). Vidinė politinė karjera apima buvimą tarybos nariu ir meru, išorinė politinė karjera apima buvimą parlamento ar vyriausybės nariu. Be to, kai kuriose šalyse, kur taikomas dvigubo mandato principas, išorinė karjera gali tęstis ir esant mero poste, kai meras tuo pačiu yra ir nacionalinio ar regiono parlamento narys. Taigi mero karjerą galima nagrinėti įvairiais aspektais.

	„Vidinė karjera“	„Išorinė karjera“
Mero karjeros pradžia	Metai, praleisti taryboje	Karjera, prieš tampant meru
Mero postas	Trukmė mero poste	Mandato derinimas
Mero karjeros pabaiga	Sugrįžimas į tarybą	Karjera, pasibaigus mero įgaliojimams

1 PAV. MERO POLITINĖS KARJEROS ASPEKTAI

Šaltinis: Kjaer (2006, 77).

Išnagrinėjęs Europos merų karjeros vingius U. Kjaeris padarė išvadą, kad Europoje meras, prieš užimdamas šį postą, vidutiniškai būna praleidęs 6 metus Savivaldybės taryboje. Ne mažiau kaip 1/3 merų, prieš jais tapdami, neturėjo politinės patirties taryboje. Šiaurės šalyse politikai, prieš eidami mero pareigas, daugiau metų būna tarybos nariais, ir atvejai, kad meru taptų asmuo, neturintis patirties taryboje, yra daug retesni, o tokiose šalyse kaip Vokietija, Italija ar Vengrija, kai meras užima postą neturėdamas patirties, sudaro per 50 proc. visų atvejų. Taip pat nustatytas ryšys tarp rinkimų sistemos ir partiškumo bei merų galimybių patekti į šį postą. Politiko patirtis taryboje, prieš tampant meru, yra negatyviai susijusi su tiesioginiais mero rinkimais ir pozityviai – su partiškumu, t. y. tose šalyse, kur merai renkami tiesiogiai, jie turi mažai patirties taryboje ir dažnai nepriklauso jokiai partijai. O šalyse, kuriose tarybos nariai renka merus, pastarieji būna partiniai ir turi ilgesnę patirtį taryboje (Kjaer 2006, 78).

Kitas svarbus mero karjeros etapas – buvimo mero poste trukmė. Ar ilgai meras išsilaiko tarnyboje, kelioms kadencijoms jis perrenkamas, gali priklausyti nuo daugelio faktorių. Apskritai mokslininkai diskutuoja, kas yra svarbiau rinkėjui: senbuvio profesionalumas, patirtis, sukaupia ilgus metus dirbant meru, ar naujai išrinkto mero „šviežias kraujas“, energija, naujos idėjos. Europoje vidutinė mero buvimo poste trukmė – 7,4 metai. Nyderlanduose ji siekia 12 metų, tačiau šioje šalyje merai yra skiriami ir jų kitoks statusas (Kjaer 2006).

Politikų ambicijos dėl ateities karjeros gali būti skirtingos. J. A. Schlesingeris (1966) išskiria trijų tipų ambicijas: statinės (kai norima likti tame pačiame poste), kylančios, arba progresinės (kai norima siekti aukštesnio posto), ir krintančios (kai baigus kadenciją norima trauktis iš posto).

Daugelis tyrinėtojų teigia, kad senbuviams politikams daug lengviau būti perrinktiems. Tai lemia tokie privalumai kaip matomumas visuomenėje, prieiga prie įvairių rinkimų kanalų, matomumas medijose. Senbuvų galimybės tapti išrinktiems paprastai būna net 7 kartus didesnės nei naujai kandidatuojančiųjų (Sloboda 2014). Merų rinkimai Slovakijos miestuose, taip pat pavyzdžiai iš Brazilijos ir JAV rodo, kad perrenkama apie 70 proc. politikų (Sloboda 2014, 109). Palyginus penkių kadencijų Slovėnijos merų rinkimus (1998–2014) buvo pastebėta, kad su kiekvienais rinkimais perrinktų merų procentas auga (Kukovič et al. 2014).

Hellmutas Wollmannas, kuris analizavo pokyčius, nulemtus tiesioginių merų rinkimų Vokietijoje, pastebėjo, kad akivaizdžiai išryškėjo merų profesionalizacijos procesai (Wollmann, 2014). Senbuviai merai, ypač didžiuosiuose miestuose, dažnai siekia būti perrinkti antrai ar trečiai kadencijai. Daugelis ruošiasi mero karjerai nuosekliai. Didelių ir vidutinio dydžio miestų merai dažnai yra buvę mažesnių miestelių merais (Wollmann 2014).

Pasak H. Wollmanno, šią merų profesionalizaciją skatina ir rinkėjai, kurie siekia balsuoti už tokį kandidatą į mero postą, kuris, jų manymu, yra pasirėngęs ir išmokęs „daryti gerą darbą kaip meras“ (Wollmann 2014, 334).

Tiesioginiai mero rinkimai kelia didesnę visuomenės susidomėjimą, aktyviau dalyvaujama vietos rinkimuose, įgyjama didesnė mero atskaitomybė gyventojams (Denters, Rose 2005, 255). Richardas C. Schraggeris (2006) teigia, kad veiksmingas mero pareigybės modelis turi du pagrindinius privalumus: atskaitingumą ir dinamiškumo galimybę. Mero veikla lengvai identifikuojama, nes visas dėmesys skiriamas vienam oficialiam asmeniui, o valdybų, komisijų, tarybos narių, kurie ypač stengiasi permesti atsakomybę kitiems, veiklą sunku sekti. Taip pat reikia pabrėžti, kad meras nestokoja realių galimybių įgyvendinti rinkėjų poreikius. Kita vertus, nėra garantijų, jog meras visuomet dirbs efektyviai ir teisėtai, nes valdžia, sutelkta vieno asmens rankose, kelia grėsmę veiklos skaidrumui, susidaro palankios sąlygos korupcijos atsiradimui, kadangi meras, turėdamas didelius įgaliojimus, gali paveikti bet kurį sprendimą. Apskritai daugelyje kitų Vakarų Europos šalių kolektyvinė sprendimų priėmimo forma užleidžia vietą tokioms lyderystės sistemoms, kurios remiasi tiesioginiais rinkimais ir galios svertų kontrole.

Kaip pereinama prie tiesioginių mero rinkimų, bene geriausiai iliustruoja Vokietijos pavyzdys. Tradiciškai Vokietijos žemėse buvo naudojami 4 savivaldybės institucinės struktūros modeliai (Magistrato, Tarybos ir Burmistro (mero), Pietų Vokietijos, Šiaurės Vokietijos modeliai). Tačiau jau nuo 1990-ųjų masiškai pereita prie tiesiogiai renkamo mero modelio, kai kur paliekant ankstesnių modelių elementus ar jų modifikacijas, sustiprinant mero galias (Schefold 2012, 241). Šis perėjimas pirmiausia siejamas su Vokietijos suvienijimu ir Rytų Vokietijos demokratizacija, kai po sovietinio periodo piliečiai siekė ryškių permainų, dalyvavimo valdyme. Taip 1990 m. buvo priimti įstatymai, įteisinantys tiesioginius merų rinkimus „naujosiose“ Vokietijos žemėse. Netrukus šiuo pavyzdžiu pasekė ir kai kurios Vakarų Vokietijos žemės.

Izraelyje merai tiesiogiai renkami jau beveik tris dešimtmečius, todėl rinkimų sistemos pakeitimas gali būti vertinamas iš laiko perspektyvos. Anot Matto Evanso, tai, kad meras renkamas tiesiogiai, itin ryškiai sumažino tradicinių partijų populiarumą savivaldos rinkimuose, didžiųjų parlamentinių partijų atstovai miestuose nebelaimi merų postų, jų vietą pamažu užima nepartiniai kandidatai (Evans 2014, 49).

Žvelgiant į įvairius tiesiogiai rinktų merų karjeros niuansus Italijos pavyzdys rodo, kad, įvedus tiesioginius rinkimus, labai padaugėjo merų politikos naujokų, t. y. neturinčių politinės patirties. Vis dėlto po ketverių metų, įvykus antriesiems tiesioginiams rinkimams, neturinčių patirties merų šioje šalyje smarkiai sumažėjo: buvo perrinkti buvusieji merai arba išrinkti vietos ar nacionalinio lygmens politikai, turėję politinės veiklos

patirties. Atkreiptinas dėmesys, kad Italijoje meras gali būti renkamas ne daugiau kaip dviem kadencijoms. Partijos rėmė savo kandidatus (ypač didžiųjų miestų savivaldybėse), ir laimėjo, nes, dvi kadencijas išbuvęs miesto meru, jų atstovas galėjo tapti nacionalinio lygmens politiku (Baldini 2002, 373). Taigi tiesiogiai renkamo mero atėjimas į postą skirtingose šalyse gali turėti įvairių atspalvių, vis dėlto galima teigti, kad nepartinių ir politikos naujokų daugeliu atvejų padaugėja.

Metodologinės pastabos

Tyrimas grindžiamas empiriniais duomenimis. Nustatant kandidatavusius į mero postą ir išrinktųjų savivaldybių merų sudėtį (korporaciją) naudotasi Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis. Tyrime nagrinėjamos 2011 m. ir 2015 m. išrinktų Lietuvos savivaldybių merų biografijos. Pagrindinis tyrimo šaltinis – Vyriausiosios rinkimų komisijos puslapyje (www.vrk.lt) skelbiami kandidatų anketiniai duomenys ir biografijos. Trūkstanti duomenys buvo papildyti iš merų gyvenimų aprašymų, kurie pateikiami savivaldybių interneto svetainėse (jeigu yra pateikti). Tyrime taip pat remiamasi merų anketine apklausa, atlikta 2015–2016 m. Lietuvoje, kurioje buvo pateikti klausimai apie politinę patirtį. Tyrimo metu apklausta 34 Lietuvos savivaldybių merai iš 60. Atlikta anketinė apklausa yra tarptautinio tyrimo POL-LEADER „Politiniai lyderiai Europos miestuose“ (antroji banga), vykdomo 27 Europos šalyse dalis.

Remdamiesi anksčiau aptarta U. Kjaerio schema šiame straipsnyje susitelksime į du pagrindinius merų vidinės karjeros aspektus (laikotarpis taryboje ir laikotarpis mero poste), apžvelgsime mero politinę išorinę karjerą (t. y., kiek merų yra dalyvavę nacionalinėje politikoje) ir palyginsime 2011 m. ir 2015 m. rezultatus. Be to, pasidomėsime merų politinėmis ambicijomis ateities karjeros požiūriu (2015 m. rinkimų kampanija).

Lietuvos merai institucinėje savivaldybės struktūroje

Nuo 1990 m. iki 1995 m. buvo taikytas institucinės struktūros modelis, kai vyravo „dvišaldystė“: tarybai vadovavo iš tarybos narių renkamas tarybos pirmininkas, o administracijai – meras (arba valdytojas, jeigu tai rajonas, o ne miestas), jis atliko ir vykdomosios valdžios funkcijas. Pakeitus Vietos savivaldos įstatymą nuo 1995 m. meras tapo vykdomąja vienasmane institucija, kartu jis buvo ir Savivaldybės tarybos pirmininkas (vadovas) ir kolegialios vykdomosios institucijos (valdybos) vadovas. 1997–1999 m. priimtos kelios

įstatymo pataisos, kuriomis dar labiau sustiprintas mero vaidmuo (Astrauskas 2003). Posūkis įvyko 2003 m., nors jau tada kalbėta apie tiesioginius mero rinkimus, vis dėlto mero galios dar labiau susilpnintos po Konstitucinio Teismo nutarimo. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad trys modelio elementai prieštarauja Konstitucijai (savivaldybės vykdomosios institucijos sudaromos tik iš tarybos narių; savivaldybės meras, vykdomoji institucija, vadovauja ir Savivaldybės tarybai; savivaldybės valdžią vykdo ir Savivaldybės taryba, ir vykdomosios institucijos). 2003 m. savivaldos institucijų modelio pakeitimas, kai vykdomosios funkcijos buvo perduotos Savivaldybės administracijos direktoriui, sukėlė tam tikrą sumaištį, apsunkino darbą ypač tose savivaldybėse, kuriose meras ir administracijos direktorius atstovauja ne tai pačiai partijai (Mačiulytė, Ragauskas, 2007).

Mero pozicijos nestabilumas buvo gana įprastas reiškiny. Vadovaudamiesi vietos savivaldos įstatymu nepasitikėjimą meru galėjo inicijuoti 1/3 tarybos narių ir, už tokį sprendimą balsavus ½ tarybos narių, meras netekdavo posto. Dėl to kai kuriose savivaldybėse mero pozicija būdavo gana nepastovi, ypač ten, kur valdančioji koalicija susidarydavo iš 3–6 partijų. Per 2011–2015 m. kadenciją iš 60 savivaldybių net 13-oje įvyko „perversmai“, ir kadencijos pradžioje išrinktas meras neteko posto. Pavyzdžiui, Šilutės ir Pakruojo savivaldybėse per 4 metų laikotarpį pasikeitė net trys merai, kitose keitėsi 2 merai. Mero pareigybės nestabilumas buvo viena iš priežasčių, kodėl Lietuvos savivaldybių asociacija pasisakė už tiesioginius mero rinkimus¹. Vis dėlto galima sutikti ir su kitų autorių nuomone, kad bene aktyviausiai tiesiogiai renkamo mero idėja kelta 1996–2000 m. kadencijos Seime po to, kai 1996 m. Seimo rinkimus, o 1997 m. savivaldos rinkimus, laimėjo dešinieji – visur dominavo Tėvynės Sąjunga (konservatoriai) ir LKDP (krikščionys demokratai). Anot autorių, „to meto opozicijai (LDDP ir kitoms centro kairės jėgoms) tiko pabrėžti „žmonių norą matyti vietos valdžioje asmenybes“. Jai „netiko“, kad dominuoja „ne tų“ partijų merai“ (Mažylis, Leščauskaitė, 2015). Vėlesnių kadencijų Seimuose ši idėja toliau plėtota, tuo labiau kad ir gyventojai pasisakė už tiesiogiai renkamo mero poziciją. Tačiau, norint įteisinti tokį modelį, reikėjo būtinai keisti Konstituciją. Tai bandyta padaryti net kelis kartus (2005 m., 2007 m., 2010 m.), tačiau vis pritrūkdavo politinės valios. Iniciatyvos dėl teisės aktų, reglamentuojančių tiesioginius mero rinkimus, kildavo iš skirtingų partijų, kurios įžvelgė piliečių pritarimą tiesiogiai renkamo mero idėjai. Galima sutikti su autorių, nagrinėjusių šią temą, nuomone, kad keturioms Seimo kadencijoms tiesiogiai renkamo mero modelio įteisinimas tapo politinių manipuliacijų objektu.

¹ „Ką gali tiesiogiai išrinktas meras – Savivaldybių asociacija inicijuoja diskusiją visoje šalyje“. Šaltinis: <<<http://www.lsa.lt/lt/naujienos/lisa-naujienos/689-ka-gali-tiesiogiai-isrinktas-meras-savivaldybiu-asociacija-inicijuoja-diskusija-visoje-salyje>>

2010–2014 m. politinėse diskusijose buvo siūlomi keli modeliai. Vienas iš jų: meras yra vykdomosios valdžios galva ir administracijos vadovas (tuomet reikėtų keisti Konstituciją); kitas modelis: meras lieka tik Savivaldybės tarybos pirmininkas, pagal įstatymą – „savivaldybės vadovas“. Konstitucijos keitimui reikėjo surinkti didelės daugumos Seimo narių balsų, todėl šie įstatymo projektai strigdavo. Socialdemokratai visą laiką pasisakė už mero rinkimo modelį, kurio įtvirtinimui nereikėjo keisti Konstitucijos. 2014 m. birželio mėn. 26 d. Seimui pritarus Savivaldybių tarybų rinkimų ir Vietos savivaldos įstatymų pataisoms buvo priimtas sprendimas Lietuvoje rengti tiesioginius mero rinkimus.

Mero galios pagal įstatymą mažai praplėstos ir, ko gero, ne tokios, kokių rinkėjai tikisi iš tiesiogiai renkamo politiko. Meras gali nustatyti savo pavaduotojų veiklos sritis (anksčiau tokią teisę turėjo taryba), teikti komitetų, išskyrus Kontrolės komitetą, pirmininkų ir pavaduotojų kandidatūras. Taip padidėjo mero įtaka ir atsakomybė už Savivaldybės tarybos komitetų darbo organizavimą. Meras skiria ir atleidžia iš pareigų savivaldybės biudžetinių ir viešųjų įstaigų (išskyrus švietimo) vadovus, jo kompetencijai priskirti kai kurie smulkūs klausimai, tokie kaip leidimų naudoti žuklės plotus vandens telkiniuose išdavimas ar žemės ūkio paskirties naudojimo keitimas². Nors įgaliojimų, kaip ir atsakomybės, merui padaugėjo, tačiau tai dar neprilygsta Savivaldybės administracijos direktoriaus galimybėms, kuris išliko vykdomosios valdžios vadovas.

Esminis pasikeitimas tas, kad tiesiogiai išrinkto mero „nuversti“ beveik neįmanoma. Inicijavimo procedūra labai sudėtinga, reikia ir Vyriausiojo administracinio teismo sprendimo. Tarybos nariai gali pradėti mero atstadydinimo procedūrą, bet dėl labai rimtų motyvų ir tik dviem atvejais: jei meras sulaužė priesaiką arba nevykdo įstatymų. Tai taikoma ne tik merui, bet ir tarybos nariams. Mero ir tarybos nario pašalinimo procedūra tapo panaši į Seimo nario apkaltos procesą. Nors meras rinktas gyventojų, tačiau įstatyme nėra numatytos galimybės jiems atšaukti mero kaip kai kuriose kitose šalyse.

2015 m. kovo 1 d. (15 d. – antras turas) savivaldos rinkimuose pirmą kartą merai buvo išrinkti tiesiogiai. Rinkimų rezultatai parodė tam tikrą pokytį partinėje sistemoje: ne partijų iškeltų kandidatų sėkmė didžiuosiuose miestuose (Kaunas, Šiauliai, Panevėžys, Alytus). Taip pat atsirado pavienių atvejų, kai rinkimus į mero postą ir Savivaldybės tarybą laimėjo skirtingos partijos. Rinkimų aktyvumas buvo mažesnis nei prognozuota: 47 proc. (pirmas turas) ir 38, 7 proc. (antras turas). 2011 m. rinkėjų aktyvumas siekė 44 proc. Merų rinkimo sistemos pakeitimas (iš tarybos renkamo į tiesiogiai

² LR vietos savivaldos įstatymas, nr. I-533. Šaltinis: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=494469>

renkamą) gana žymiai pakeitė savivaldybių merų korpusą. 35 merai buvo perrinkti, o 25 išrinkti nauji (t. y. 42 proc.), kai 2011 m. rinkimuose buvo 17 naujų merų (28 proc.). Žr. 2 lentelę.

1 LENTELĖ. 2015 M. RINKIMŲ REZULTATAI. MERUS IŠKĖLUSI PARTIJA, GAUTI MANDATAI, PERRINKTI IR NAUJI MERAI

Politinė partija	Perrinkti merai	Naujai išrinkti merai	Iš viso išrinkta merų
Lietuvos socialdemokratų partija	13	3	16
Tėvynės Sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai	8	3	11
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	5	5	10
Lietuvos laisvės sąjunga (liberalai)	2	3	5
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga	3	1	4
Darbo partija	0	3	3
Partija „Tvarka ir teisingumas“	2	1	3
Lietuvos lenkų rinkimų akcija ir Rusų aljansas	2	–	2
Respublikonų partija	0	1	1
Visuomeniniai rinkimų komitetai	0	4	4
Nepriklausomi kandidatai	0	1	1
Iš viso	35	25	60

Sudaryta autorės pagal VRK duomenis (www.vrk.lt).

Toliau apžvelgsime, kokie politinės karjeros keliai būdingi naujiems ir senbuviams merams.

Politinės karjeros keliai

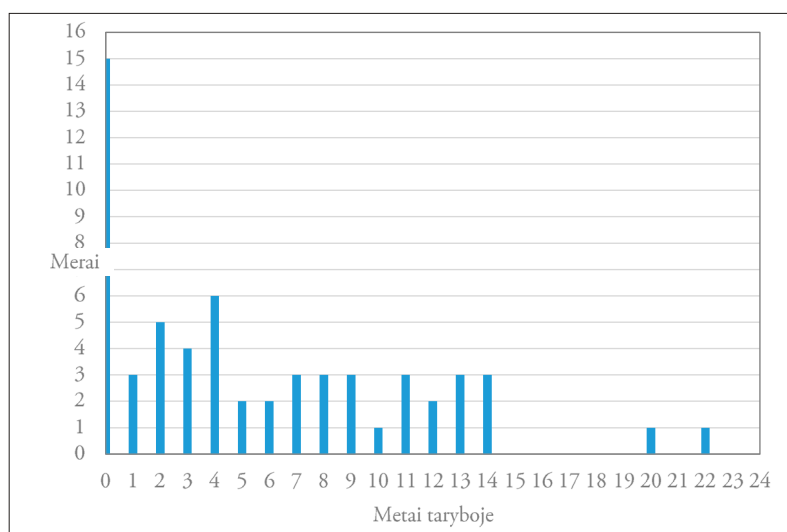
Daugumos į merų mero postą kelias vedė per tarybos nario poziciją. Tarybos nariai Lietuvoje renkami kas ketveri metai, kandidatų sąrašus kelia partijos, o nuo (tik) 2011 m. save galėjo iškelti nepartiniai kandidatai. Nuo 2015 m. kandidatus gali iškelti ir visuomeniniai rinkimų komitetai. Vis dėlto didžioji dauguma tarybų narių į tarybas patenka per partijų sąrašus. Kai kurie merai

yra buvę vicemerais. Pagal Lietuvos įstatymus vicemeras renkamas iš tarybos narių, t. y. jis taip pat yra tarybos narys. Tai irgi vienas iš būdų patekti į mero postą – per Savivaldybės administraciją, t. y. būti administracijos direktoriumi, direktoriaus pavaduotoju. Vadovaujantis Lietuvos įstatymais Savivaldybės administracijos direktorius ar jo pavaduotojas yra politinio pasitikėjimo tarnautojas, įstaigos vadovas, t. y. į postą mero siūlymu jį skiria taryba. Taigi daugeliu atveju, jis yra valdančiosios koalicijos narys. Pasitaiko atvejų, kai į mero postą patenkama turint administracijos skyriaus vedėjo (administracijoje) ar seniūno patirtį. Seniūnai iki 2001 m. būdavo politinio pasitikėjimo tarnautojai, skiriami mero (Staponienė, Žilinskas, 2012).

Toliau – detalesnė apžvalga, kaip šie vidinės karjeros keliai atsispindi 2011 m. ir 2015 m. rinktų merų korpuse.

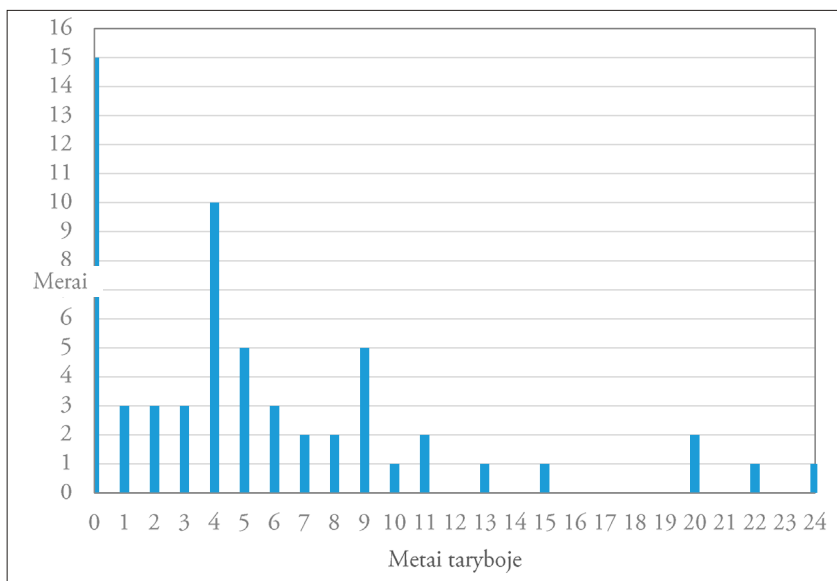
Tarybos narys

Iš 60 Lietuvos merų didžioji dauguma (75 proc.) – jau pabuvoję tarybos nariais prieš tapdami merais, tačiau 15 merų pirmą kartą užėmė šį postą neturėdami patirties taryboje, t. y. 25 proc. Vidutiniškai tarybos nariu, prieš tampant meru, išbūnama 5,4 metų, t. y. 2015 m. merų korpusas – 5,4 m., o 2011 m. merų korpusas – 6,4 m. (žr. 2 pav.).

2 PAV. METAI, PRALEISTI TARYBOJE PRIEŠ PIRMĄ KARTĄ TAMPANT MERU. 2011 M. MERŲ KORPUSAS

Sudaryta autorės pagal merų biografijas.

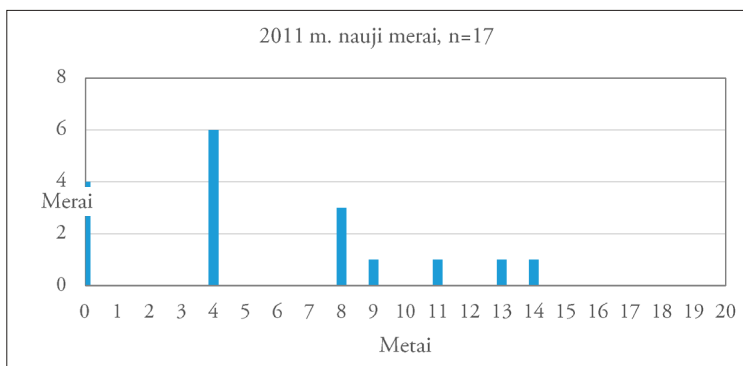

3 PAV. METAI, PRALEISTI TARYBOJE PRIEŠ PIRMĄ KARTĄ TAMPANT MERU. 2015 M. MERŲ KORPUSAS

Sudaryta autorės pagal merų biografijas.

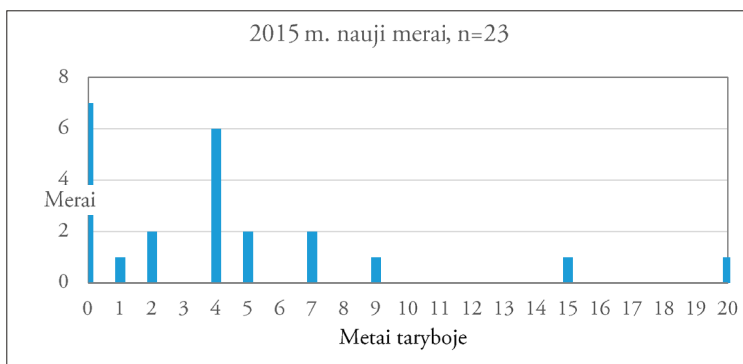
Įdomus ir išskirtinis Ignalinos mero rinkimo atvejis, kai būsimasis meras „savo eilės“ laukė 24 metus. Henrikas Šiaudinis tapo meru susiklosčius palankioms aplinkybėms, kada jo pirmtakas, nuo 1990 m. vadovavęs savivaldybei, 2014 m. pateko į Europos Parlamentą. Tuomet taryba išrinko H. Šiaudinį meru, o kitais metais įvykusiųose tiesioginiuose rinkimuose jį išrinko patys gyventojai. H. Šiaudinis nuo 1990 m. nuolat renkamas į tarybą, o nuo 1995 m. be pertraukų buvo mero pavaduotojas (priklausė tai pačiai partijai). Taigi „amžinas“ pavaduotojas pakeitė „amžiną“ merą.

Dabar aptarsime, kokie vidinės karjeros keliai būdingi naujai išrinktų (2015 m.) merų grupėje. Dauguma šių „naujųjų“ tapo merais pirmą kartą (neskaitant trijų). Būdinga, kad jie prieš tai vieną kadenciją buvo tarybos nariai (6 žmonės) arba kiek daugiau nei kadenciją, t. y. 5–7 metus (5 žmonės). Iš viso tarybos nariais nebuvo tik 6 merai. Ir tik vienetai buvo sukaupę politinės patirties dirbdami taryboje itin ilgą laiką: Kėdainių meras Saulius Grinkevičius tarybos nariu buvo nuo 1995 m., t. y. 20 metų; Kalvarijos meras Vincas Plikaitis – nuo 2000 m., t. y. 15 metų. Apskaičiavus vidutinę šios grupės merų patirtį dirbant taryboje išaiškėja, kad ją sudaro beveik 2 metai.

4 PAV. METAI, PRALEISTI TARYBOJE PRIEŠ PIRMĄ KARTĄ TAMPANT MERU (2011 M. NAUJAI IŠRINKTŲ MERŲ KORPUSAS)

Sudaryta autorės pagal merų biografijas.

5 PAV. METAI, PRALEISTI TARYBOJE PRIEŠ PIRMĄ KARTĄ TAMPANT MERU. 2015 M. NAUJAI IŠRINKTŲ MERŲ KORPUSAS

Sudaryta autorės pagal merų biografijas.

Kokia patirtis tų šešių merų, kurie užėmė šiuos aukštus postus nė karto nepabuvoję Savivaldybės taryboje? Visi atvejai gana skirtingi. Nedidelių Skuodo ir Kaišiadorių savivaldybių merai buvo visai mažai žinomi, neturėjo politinių postų, bet sugebėjo laimėti. Jie priklausė vienai iš pagrindinių Lietuvos partijų (TS-LK). Jurbarko meras iš viso neturėjo jokios politinės patirties ir laimėjo rinkimus kaip nepriklausomas, nepartinis kandidatas. Kitos nedidelės savivaldybės (Varėna) meru buvo išrinktas ilgametis Seimo narys Algis Kašėta. Seime atstovaudamas liberalų partijai jis dirbo nuo 1996 m. Būdamas 53 metų nutarė grįžti į gimtąjį rajoną.

Dar du merai atėjo iš policinių struktūrų. Vienos iš didžiausių savivaldybių (Alytaus miesto) meras Vytautas Grigaravičius net 7 metus buvo Lietuvos policijos generalinis komisaras, užėmė įvairius postus policijos sistemoje. Būdamas 58 metų išrinktas kaip nepartinis, remiamas visuomeninio komiteto. Labai panašus atvejis Anykščių savivaldybėje: čia laimėjo Kęstutis Tubis, iškeltas Liberalų sąjūdžio. Politinės patirties savivaldoje neturėjo, tačiau dirbo vadovaujamą darbą įvairių miestų policijos komisariatuose, be to, ketverius metus (2004–2008 m.) buvo Lietuvos policijos generalinio komisaro pavaduotojas. 2008 m. baigė tarnybą vidaus reikalų sistemoje. K. Tubis meru tapo būdamas 54 metų. Kaip matyti, tiek Alytaus, tiek Anykščių merų patirtis ir amžius labai panašūs. Lietuvos įstatymai policininkams numato galimybę po 20 metų tarnybos išeiti į pensiją, kai kurie ieško kito darbo, šie pasuko į politiką (Gruževskis et al. 2014).

Kiti merai „naujokai“ turėjo įvairių politinių patirčių, t. y. ne tik kažkurį laiką buvo tarybos nariai (tai jau aptarta), bet buvo užėmę ir kitus politinius postus: du – vicemerai (po 4 metus), vienas – administracijos direktorius (4 metus), kiti du dirbę administracijos direktoriaus pavaduotojais (7 ir 4 metus). 3 asmenys Savivaldybės administracijoje ėjo seniūno pareigas. Tai ne politinis postas, tačiau šios pareigos – „arti“ gyventojų. (Jų stažas 2, 4, 11 metų.) Vienas yra dirbęs savivaldybės administracijoje skyriaus vedėju. Kai kurie darbavosi savivaldybės įmonėse ar įstaigose (pvz., komunalinio ūkio direktorius).

Dar viena grupė merų, turėjusių patirties tiek taryboje, tiek ir „išorėje“ (už savivaldybės ribų, vidaus politikoje). 2015 m. merais išrinkti 3 buvę Seimo nariai. Vienas Seimo nariu buvo gerokai anksčiau, vėliau dirbo versle (Biržų meras Valdemaras Valkiūnas). Kiti du dėl mero posto atsisakė Seimo nario mandato. Jau minėtas Varėnos meras ir Vilniaus meras, kuris 3 metus buvo Seimo narys, o prieš tai dar 4 metus – teisingumo ministras. Širvintų merė 1 metus buvo žemės ūkio viceministrė. Paminėtini ir kiti atvejai: 1 ministro patarėjas, 1 europarlamentaro padėjėjas. Taip atsispindi lojalumas savo partijai.

Kaip rašyta, 2015 m. buvo išrinkti 5 ne politinių partijų iškelti merai. Jurbarko meras ir jau minėtas Alytaus meras nėra buvę tarybos nariais. Kiti, visuomeninių komitetų lyderiai, jau buvo turėję politinės patirties taryboje: po vieną kadenciją taryboje dirbo Kauno meras Visvaldas Matijošaitis ir Šiaulių meras Artūras Visockas, išrinkti 2011 m., o Panevėžio meras Rytis Mykolas Račkauskas tarybos nariu buvo 1990–1997 m. Išskirtinas Kauno mero atvejis. Atėjęs iš stambaus verslo ir sėkmingai „apšilęs“ taryboje per kitus rinkimus V. Matijošaitis sėkmingai nukonkuravo senbuvį partinį merą.

Lyginant su 2011 m. naujai išrinktais merais, neturinčių patirties taryboje buvo kiek mažiau. Iš 17 naujai išrinktų merų (2011 m.) trys neturėjo politinės patirties taryboje, vienas buvo ilgametis ministras, ambasadorius

(Antanas Vinkus), kitas – 4 metus buvęs Seimo narys. Vienintelis Varėnos meras – be jokios patirties, jaunas, priklausė socialdemokratų partijai.

2 LENTELĖ. 2011 M. IR 2015 M. RINKIMŲ PALYGINIMAS, MERŲ PATIRTIS TARYBOJE IR SEIME BEI VYRIAUSYBĖJE

Rinkimai	Perrinkti merai	Naujai išrinkti merai	Naujai išrinkti merai, be patirties taryboje	Naujai išrinkti merai, turėję patirties taryboje	Naujai išrinkti merai, turėję patirties Seime ar Vyriausybėje
2011	43 (72 proc.)	17	3	14 (23,3 proc.)	4 (6,6 proc.)
2015	35 (58 proc.)	25	7, iš jų 2 nepartiniai	18 (30 proc.), iš jų 3 nepartiniai	4 (6,6 proc.)

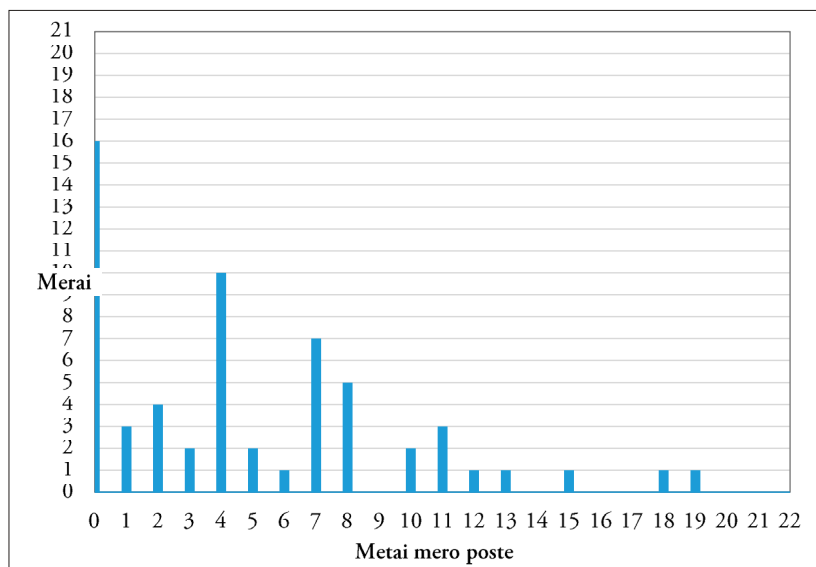
Metai mero poste (mero karjeros trukmė)

Nagrinėjant 2015 m. išrinktų merų sudėtį matyti, jog kai kurie merai Lietuvoje perrenkami ne pirmą kartą. Nors kadencija yra 4 metai, tačiau čia pateiksime duomenis ne kadencijų apimtimis, o metais, kadangi kai kuriose savivaldybėse merai keitėsi gana dažnai, neišbūdami visos kadencijos. Tose savivaldybėse subyrėdavo valdančioji koalicija, taryba pareiškėdavo nepasitikėjimą meru. Pavyzdžiui, kai kuriose savivaldybėse per 4 metus pasikeitė 3 merai, kitose – po du.

Ilgiausiai mero poste, iki 2015 m., juos vėl perrenkant, yra buvę Pasvalio meras (17 metų) su pertraukomis nuo 1990 m., Druskininkų (16 metų), Rietavo (15 metų), Šakių (15 metų). Šie merai priklauso skirtingoms partijoms (TS, SD, LiC, VI). Negalima teigti, kad viena kuri nors partija turi daugiausia senbuvų merų. Du merai buvo išsilaikę poste 2 kadencijas, t. y. 8 metus: (Birštono, Kauno r.). Daugiausia merų yra išbuvę po vieną kadenciją, t. y. 4 metus. Jų yra šeštadalys.

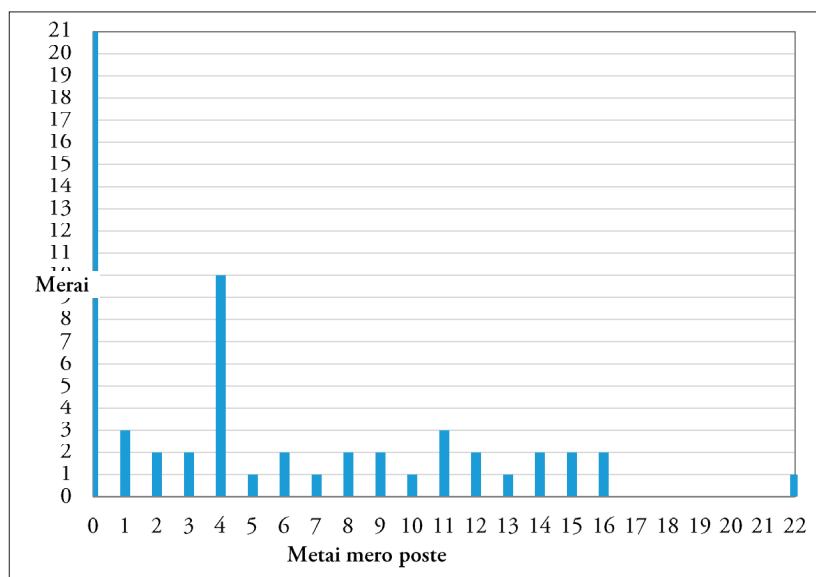
Šeši merai yra ėję šias pareigas anksčiau, bet labai trumpą laiką, t. y. ne visą kadenciją, kai buvo išrinkti 2012–2014 m., pasikeitus koalicijai (tarybai pareiškus nepasitikėjimą) arba pareiškus įtarimus merui (kaltinimai dėl kyšio ėmimo), arba ankstesniam merui atsisakius pareigų dėl kito politinio posto (pvz., Europos Parlamento). Šių kelių merų tarnybos trukmė – nuo pusės metų iki 3 metų.

Net 21 meras neturėjo šios pareigybės patirties prieš tampdamas meru 2015 m., tai yra žymiai daugiau nei 2011 m. išrinktų merų korpuse, kur be patirties, pirmą kartą merais tapo 16 asmenų (žr. 6 lentelę).

**6 PAV. MERO KARJEROS TRUKMĖ METAIS
(2011 M. IŠRINKTIEJI MERAI)**

Sudaryta autorės pagal merų biografijas.

**7 PAV. MERO KARJEROS TRUKMĖ METAIS
(2015 M. IŠRINKTIEJI MERAI)**

Sudaryta autorės pagal merų biografijas.

Kaip matyti iš pateiktų schemų (5 ir 6 pav.), dauguma merų poste išbuvo vieną kadenciją (23–26 proc. visų senbuvų). Vidutiniškai merai išsilaikė poste 5 metus (mean = 5,07, s. d. = 5,73).

Lietuvos savivaldybėse labai mažai merių moterų. Jų skaičius faktiškai nekinta, nesvarbu, ar tai būtų tiesioginiai, ar netiesioginiai rinkimai. 2015 m. išrinktos tik 5 moterys. Keturios buvo perrinktos, viena išrinkta nauja. Visos – partinės, priklauso skirtingoms partijoms. Įdėmiau pažvelgus matyti, jog kai kurios merės užėmė postą tik epizodiškai: Zarasų – 1,5 metų, Pakruojo – 3 metus, Šilutės – 1 metus, Trakų merė Edita Rudelienė – 7 mėnesius, bet 2015 m. buvo perrinkta (žr. 3 lentelę).

3 LENTELĖ. MOTERYS MERĖS 2011–2015 M.

Savivaldybė	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
Birštonas	Dirginčienė	Dirginčienė	Dirginčienė	Dirginčienė	Dirginčienė
Visaginas	Štraupaitė	Štraupaitė	Štraupaitė	Štraupaitė	Štraupaitė
Vilniaus r.	Rekst	Rekst	Rekst	Rekst	Rekst
Biržų r.	Varžienė	Varžienė	Varžienė	Varžienė	–
Šilutės r.	–	Žebelenė	–	–	–
Zarasų r.	–		Kelečienė	Kelečienė	–
Pakruojo r.	–	Jasiūnienė	Jasiūnienė	Jasiūnienė	–
Trakų r.	–			Rudelienė	Rudelienė
Širvintų r.	–				Pinskuvienė
Iš viso:	4	6	6	7	5

Merų politinės ateities ambicijos

Kaip jau minėta, politinės ambicijos gali būti statinės, kylančios (progresinės) ir krintančios (Schlesinger 1966). Lietuvos merų atžvilgiu galime pažūrėti, kokie buvo 2011–2015 m. kadencijos jų politinės karjeros planai prieš 2015 m. rinkimus. Matyti, kad didžioji dauguma merų siekė būti perrinkti. Iš 60 merų tik 5 nekandidavo (tai sudaro 8,3 proc.), t. y. Panevėžio miesto, Prienų, Radviliškio, Rokiškio ir Ukmergės rajonų. Kodėl jie nekandidavo? Visi kiti siekė būti perrinkti.

Pagal įstatymą kandidatus kelia partijos, rinkėjų visuomeniniai komitetai arba gali išsikelti patys pageidaujantieji. Prieš registruojant partijų

sąrašus vyksta jų sudarymas, vidinis reitingavimas. Taigi mero karjera nemenkai priklauso nuo jį remiančios partijos ir pasitikėjimo kandidatu, jo palaikymo.

2015 m. keturiose savivaldybėse senieji merai nekandidavo todėl, kad partijos susirinkimuose jie nebuvo iškelti kandidatais į mero postą (dėl amžiaus ar nepateisintų lūkesčių). Tik Ukmergės mero rinkimo atveju buvo kiek kitaip. Ankstesnis meras Vydas Paknys nekandidavo į mero postą. Jis tapo išrinktas tarybos nariu (beje, surinko daugiau balsų už merą). Ši situacija kiek komplikauta, nes, anot žurnalistų, tam, kad nekandidatuotų kaip nepriklausomas meras, jis buvo prikalbintas kandidatuoti Darbo partijos sąraše į tarybos narius. Anot spaudos, už tai jam buvo pažadėtas tarnyba – savivaldybės įmonės „UAB Ukmergės šiluma“ direktoriaus postas³. Tuomet opozicinės partijos netgi kreipėsi į Vyriausiąją tarnybinės etikos komisiją, tačiau pastaroji nerado pažeidimų.

Taigi, išskyrus Ukmergės mero rinkimo atvejį, kai pats meras atsisakė kandidatuoti į būsimą mero postą, visais kitais atvejais sprendimą greičiau priimdavo partijos negu pats kandidatas (nors tiksliai negalima to nustatyti). Vis dėlto visi penki buvusieji merai galutinai nenutraukė politinės veiklos. Jie kandidavo į tarybas. Visi kandidatai partijų reitingavimo sąrašuose užėmė žemesnes pozicijas, o rinkėjų valia pakilo aukščiau: Ukmergės – iš 2 į 1 vietą, Rokiškio – iš 17 į 11, Radviliškio – iš 7 į 3, Panevėžio miesto – iš 8 į 3, tik buvęs Prienų meras liko toje pačioje trečiojoje vietoje (www.vrk.lt). Galima daryti prielaidą, kad buvimas mero poste buvo pastebėtas ir įvertintas.

Apibendrinimas

Atliktas tyrimas leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos merų atėjimas į postą ir kelias iki jo nedaug skiriasi, ar tai būtų tiesioginiai rinkimai, ar netiesioginiai. Skiriasi tik naujai išrinktųjų skaičius: 2011 m. naujai išrinktų merų buvo 17, o 2015 m. – 17. Galbūt taip yra dėl to, kad sistema dar visai nauja. Norint daryti gilesnes išvadas, reikėtų palaukti, kol praeis daugiau laiko nuo tiesiogiai renkamo mero sistemos įvedimo.

Atlikta analizė rodo, kad Lietuvoje politikas, prieš tapdamas meru, praleidžia vidutiniškai 5–6 metus taryboje. Šis rodiklis labai panašus kaip ir tose Europos šalyse, kuriose taryba, o ne gyventojai, renka merą. Darbas savivaldybės taryboje daugeliu atveju yra svarbus laiptelis kopiant į mero postą. Be to, kai kurie merai, iki išrinkimo į aukščiausią postą, yra dirbę

³ Šaltinis: <http://www.ukmergesmedija.lt/2015/09/04/vyriausioji-tarnybinės-etikos-komisija-prieme-sprendima-del-vydo-paknio/>

mero pavaduotojais, administracijos direktoriais, savivaldybės administracijos padalinių vadovais. Tikrai vos keletas turėjo patirties nacionalinėje politikoje. Tai rodo, kad politinės karjeros trajektorija „iš viršaus į apačią“ reiškiasi daug rečiau. Dar viena bendra tendencija: Lietuvos merai į postą patenka daugiausia iš viešojo sektoriaus, o ne privataus. Tik vienetai ateina iš privataus sektoriaus ar visuomeninių organizacijų. Tai rodo stiprų mero karjeros politizavimą.

Iš 2015 m. naujai išrinktų merų tik 5 yra nepartiniai. Keturi iš jų – didžiųjų miestų merai: Kauno, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus. Tai naujas reiškinys Lietuvoje. Didžioji dauguma merų į postą patenka per politines partijas. Kai kuriose savivaldybėse jie pakeitė savo politinę orientaciją ir tam, kad taptų merais, pakeitė partiją. Dažniausiai merai – tai vietiniai partijų lyderiai, skyrių pirmininkai, tačiau esama ir aukštas pozicijas partijos hierarchijoje pasiekusių politikų. Apskritai įžvelgiamas stiprus vietinių politinių partijų palaikymas keliant savo lyderį. Tai leidžia įgyti profesionalaus politiko reputaciją ir žinomumą vietos politikos lauke. Be partijos palaikymo kandidatas sunkiai gali tikėtis mero posto. Nors išnagrinėjus kitų šalių patirtį matyti, kad, įvedus tiesioginius merų rinkimus, tradicinių partijų reikšmė smarkiai sumenko, o nepartinių kandidatų daugėjo. Galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje vietos lyderystės pokyčiai turėtų atsiskleisti praėjus kiek daugiau laiko nuo rinkimų sistemos pakeitimo.

Lietuvos merai poste paprastai išsilaiko vieną kadenciją, tačiau yra tokių senbuvų merų, kurie išrenkami po keletą kadencijų iš eilės (arba su trumpa pertrauka). Vidutinė mero karjeros trukmė siekia 5 metus. Apskritai Lietuvos merų politinės ateities ambicijos yra statinės – merai siekia ir toliau išlikti poste. 2015 m. rinkimuose nekandidavo tik 5 senbuviai merai. Prieš įvedant tiesioginių rinkimų sistemą kai kuriose savivaldybėse merai keisdavosi labai dažnai ir neišbūdavo visos kadencijos (išsilaikydavo 1–2 metus), nes tai lėmė valdančiųjų koalicijų nestabilumas. Pakeitus rinkimų sistemą tiesiogiai išrinktam merui sudarytos stabilaus darbo garantijos, jo atšaukimo mechanizmas itin sudėtingas, reikalaujantis ne tik tarybos, bet ir teismo sprendimo. Tai turės įtakos merų karjeros trukmei.

Gauta 2016 06 20

Priimta 2016 07 25

Straipsnis parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos Mokslininkų grupių projektą „Lietuvos merai: politinės lyderystės dėmenys vietos savivaldoje“, nr. MIP-031/2015. Projektą 2015–2016 m. įgyvendina Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras. Projekte numatytas tyrimas yra tarptautinio tyrimų tinklo POLLEADER „Politiniai lyderiai Europos

miestuose“ (antroji banga) dalis (tinklo koordinatorius: Florencijos universitetas, Italija).

Literatūra

- Astrauskas, A. 2013. „Vietos savivaldos raida Lietuvoje nuo 1990 metų iki dabar“. *Viešojo politika ir administravimas*, 12: 2, 260–271.
- Astrauskas, A. 2004. „Optimalaus Lietuvos savivaldybių institucinės struktūros modelio paieška“. *Viešojo politika ir administravimas* 8: 9–24.
- Baldini G. 2002. “The direct election of mayors: an assessment of the institutional reform following the Italian municipal elections of 2001.” *Journal of Modern Italian Studies* 7: 3, 364–379.
- Bledsoe, T. 1993. *Careers in city politics: the case for urban democracy*. Pittsburgh.
- Stolz, K. 2001. “Moving up, moving down: political careers across territorial levels.” *European Journal of Political Research* 42: 223–248.
- Borchert, J. 2011. “Individual Ambition and Institutional Opportunity: A Conceptual Approach to Political Careers in Multi-level Systems.” *Regional & Federal Studies* 21: 2, 117–140.
- Borchert, J., Stolz, K. 2011. „Institutional Order and Career Patterns: Some Comparative Considerations.“ *Regional & Federal Studies* 21: 2, 271–282.
- Copus, C. 2004. „Directly Elected Mayors: A Tonic for Local Governance or Old Wine in New Bottles?“ *Local Government Studies*, 30: 4, 576–588.
- Copus, C. 2009. „English elected mayors: developing a new form of local political leadership in England, or moving on in the same old style?“ In *Local political leadership in Europe*, eds. H. Reynaert, K. Steyvers, P. Delwit and J. Pilet, 29–57. Brugge: Vanden Broele Publishers.
- Denters, B., Rose, L. E. 2005. “Towards Local Governance.” In *Comparing Local Governance: Trends and developments*, eds. B. Denters, L. E. Rose, 246–262. New York: Palgrave Macmillan.
- Denters, B. 2006. “Duo or duel? The relations between mayors and councils in democratic local government.” In *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*, eds. H. Back, H. Heinelt, A. Magnier, 271–285. Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- Dodeigne, J. 2014. “(Re-)Assessing Career Patterns in Multi-Level Systems: Insights from Wallonia in Belgium.” *Regional and Federal Studies* 24 (2): 151–171.
- Evans, M. 2014. “Democracy, Legitimacy and Local Government Electoral Reform.” *Local Government Studies*, 40:1, 41–63.
- Fenwick J., Elcock H. and McMillan, J. 2006. “Leadership and Management in UK Local Government: a role for Elected Mayors?” *International Review of Administrative Sciences* 72 (3): 431–447.
- Francis, W. L. & Kenny L. W. 2000. *Up the Political Ladder. Career Paths in U. S. Politics*. Sage, Thousand Oaks, CA.

- Gruževskis, B., Maslauskaitė, A., Korsakienė, R., Novagrockienė, J., Smaliukienė, R., Šakočius, A. 2014. *Pareigūnų ir karių antroji karjera*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- Haus, M. and Sweeting, D. 2006. "Mayors, citizens and local democracy." In *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*, eds. H. Back, H. Heinelt, A. Magnier, 151–175. Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- Heinelt, H., Magnier, A. 2006. *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*. Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- Heinelt, H., Hlepas, N. K. 2006. "Typologies of Local Government Systems." In *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*, eds. H. Back, H. Heinelt, A. Magnier. Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- John, P. 2001. *Local Governance in Western Europe*. London, Thousand Oaks, New Dehli.
- Kjaer, U. 2006. "The Mayor's Political Career". In *The European Mayor. Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*, eds. H. Bäck, H. Heinelt, A. Magnier, 75–98. Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- Kukovič S., Copus C., Haček M., Blair A. 2015. "Direct Mayoral Elections in Slovenia and England: Traditions and Trends Compared." *Lex Localis. Journal of Local Self-Government* 13: 3, 693–714.
- Lazauskienė A. 2013. „Vietos savivalda“. In *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos*. Šiaulių universitetas.
- Mačiulytė, J., Ragauskas, P. 2007. *Lietuvos savivalda: savarankiškos visuomenės link?* Vilnius: Versus aureus.
- Mažylis, L., Leščauskaitė, V. 2015. „Tiesioginiai merų rinkimai Lietuvoje: užtrukę debatai ir šviežia patirtis“. *Politikos mokslų almanachas*, 33–56.
- Martinez-Fuentes, G. 2008. "Local political leadership in Spain." *Local government studies* 34 (2): 267–278.
- Mouritzen, P. E., Svava, J. H. 2002. *Leadership at the apex. Politicians and Administrators in Western Local Governments*. Pittsburgh.
- Schefold, D. 2012. "Local Government in Germany." In *Local Government in the Member States of the European Union: A Comparative Legal Perspective*, ed. Angel-Manuel Moreno, 390–410. Madrid: National Institute of Public Administration, Spain.
- Schlesinger, J. A. 1966. *Ambition and Politics, Political Careers in the United States*. Chicago: Rand McNally.
- Schrager, R., C. 2006. "Can Strong Mayors Empower Weak Cities? On the Power of Local Executives in a Federal System." *Yale Law Journal* 115: 9.
- Sloboda, M. 2014. "Women's Participation and the Incumbency Advantage in Slovak Cities: the Case Study of the Mayoral Elections in Slovakia." *Socialiniai tyrimai* 36: 3, 101–111.

- Vanlangenakker, I., Maddens, B., Put, G. E. 2013. "Career Patterns in Multilevel States: An Analysis of the Belgian Regions." *Regional Studies*, 47: 3, 356–367.
- Wollmann, H. 2008. "Reforming local leadership and local democracy: the cases of England, Sweden, Germany and France in comparative perspective." *Local government studies* 34 (2): 279–298.
- Wollmann, H. 2014. "The directly-elected mayor in the German Länder-introduction, implementation and impact." *Public Money & Management* 34:5, 331–337.

AISTĖ LAZAUSKIENĖ

The Paths of Political Career of Lithuanian Mayors

Summary

The aim of the research was to show the features of Lithuanian mayors political career and find out whether the introduction of direct election system influenced the composition of Lithuanian mayors with respect to their political careers. The profiles of mayors elected in 2011 and 2015 were analyzed. The analysis was based on empirical data – the mayors' resumes from official website of Central Electoral Committee of Lithuania and survey of Mayors.

The research has shown that after the introduction of direct election of mayors, more new personalities and more nonpartisan candidates were elected. In comparison to the newly elected mayors in 2011, to the ones elected in 2015, it can be seen that the number of elected candidates with no prior political experience has doubled. On the other hand, a large number of newly elected mayors have had political experience as council members, other mayors have had various positions not only as council members, but also as vice mayors or other municipal positions. A small number of mayors has had experience of working in Parliament. A general trend was observed: mayors reach their position through political parties and mostly from the public sector. The introduction of direct elections has had a minor influence with respect to political experience of council work in case of the general number mayors. On the other hand, the influence is higher with respect to the newly elected mayors. The article also points out that the experience of Lithuanian mayors in pre-mayoral career is similar to the European average. On average, they have been council members for 5,5 years before the first term as a mayor. Another aspect of political career under investigation was seniority. On average, in Lithuania, the same person holds mayor's position for 5 years, which is also rather similar to averages of other European mayors.

Keywords: Mayor, political career, local government, local political leadership, local election.